

JAN TERLOUW EN SANNE TERLOUW

DE VERDWENEN MENORA

Meer lezen over deze auteurs? Ga naar www.uitgeverijdekring.nl

© 2013 Jan en Sanne Terlouw

Alle rechten voorbehouden

Boekverzorging Mulder Van Meurs

Auteursfoto © Jan Ploeg

Omslagfoto: detail uit de Boog van Titus op het Forum Romanum te Rome

NUR 305

ISBN 978 94 91567 162

www.uitgeverijdekring.nl/boek/de-verdwenen-menora

PROLOOG

In het jaar 70 werd Jeruzalem door de Romeinen verwoest, het sluitstuk van de joodse oorlog.

Grote gebeurtenissen worden door geschiedkundigen beschreven in termen van macht en politiek en economie, de dagelijkse werkelijkheid is vaak onnoemelijk lijden van burgers die er niets mee te maken hebben en er niets van begrijpen. Zo liep in de aanloop naar de gebeurtenissen in het jaar 70 een demonstratie in Jeruzalem uit op een drama. De stad was bezet door de Romeinen. De hoogste Romeinse leider, Gessius Florus, liet als represaille tegen de demonstratie zesendertighonderd willekeurige burgers oppakken, geselen en aan een kruis nagelen. Een feit dat als onbeduidend voorval slechts in de marge van de geschiedschrijving wordt genoemd. Maar de zeventienjarige Jona was één van hen, een looiersleerling. Hij was die dag opgestaan met het blijde vooruitzicht naar Galilea te gaan om zijn bruid op te halen. Hij werd meegesleurd door vier Romeinse soldaten, die hem de kleren van het lijf rukten en een bloedbad van zijn rug maakten. Daarna legden ze hem op een kruis. Een soldaat sloeg voor de aardigheid met een vuist zijn jonge scrotum in elkaar, wat zo veel pijn veroorzaakte dat het de pijn van de spijkers waarmee zijn handen en voeten werden doorboord overtrof. Het kruis werd overeind gezet. Naast Jona hing Sjim'on, wiens oude rug de geseling nauwelijks had overleefd. Na twee uur aan het kruis te hebben gehangen stierf Sjim'on. Jona's sterke lichaam deed er langer over. Na negen uur hadden de soldaten er genoeg van. Ze sloegen met een ijzeren staaf zijn benen kapot, waardoor hij zich niet meer kon opdrukken om ruimte in zijn borstkas te maken voor ademhaling, en hij stierf ten slotte door verstikking.

Zesendertighonderd mensen.

Het aantal is waarschijnlijk niet correct, het waren er mogelijk minder. Maar wat doet het er toe. Dat die joodse oorlog er is geweest, weten we eigenlijk alleen door het ooggetuigenverslag van Flavius Josephus, een geschiedschrijver uit de eerste eeuw van de jaartelling. Hij was het die het getal zesendertighonderd en andere aantallen noemde. Flavius Josephus was een jood die heulde met de Romeinen. Hij is door de eeuwen heen bewierookt

als geschiedschrijver maar ook verguisd als opportunist en verrader. Of zijn ooggetuigenverslag klopt, kunnen we niet met zekerheid weten. Maar voor christenen is hij eeuwenlang de kroongetuige geweest voor hun oordeel over joden. De verwoesting van Jeruzalem zoals die door hem is beschreven, moest haast wel de straf zijn geweest voor het kruisigen van Jezus. Daarom is van de zeventiende tot de negentiende eeuw het verslag van Flavius Josephus naast de bijbel wereldwijd het meest gelezen boek geweest.

Het is moeilijk om te bepalen wat in de geschriften van Flavius precies feit is en wat fictie. Maar van één ding weten we zeker dat het klopt. In het jaar 70 maakten de Romeinse keizer Vespasianus en zijn zoon Titus de stad Jeruzalem met de grond gelijk en brachten de tempelschatten als buit naar Rome. Daarbij was een grote gouden kandelaar, de menora.

Het was al na elven op een doordeweekse avond toen Josephus Anthonius Maria Lorentz 's-Hertogenbosch binnen reed in zijn donkergroene Peugeot 504. Er was niet veel meer te doen in de stad. Hij parkeerde vlak bij De Parade, het plein aan de zuidzijde van de indrukwekkende Sint-Jan, die na jaren eindelijk uit de steigers was en neerkeek op de vele identiek gesnoeide iepen op het plein.

Jos Lorentz bleef bewegingloos in het donker achter het stuur zitten. Waarom dacht hij dat hij was gevolgd? Was de achteruitkijkspiegel net iets te lang gevuld geweest met het licht van almaar dezelfde koplampen? Of kun je zoiets voelen? Hij was totaal onervaren op dit gebied. Hij was nog nooit achtervolgd, hij had nog nooit iemand achtervolgd. Waarschijnlijk kwam het ongemakkelijke gevoel voort uit zijn onrustige gedachten, uit zijn voor-nemen om iets te doen wat officieel niet in de haak was.

Hij zag dat aan de overkant, aan de westkant van het plein, nog enkele cafés open waren. Daar kon hij wachten tot de stad echt uitgestorven zou zijn. Op de autostoel naast hem lag een grijze sjaal. Die sloeg hij om. Het leek hem beter zijn coljaar, zijn priesterboordje, te bedekken. Hij nam zijn zwarte regenjas van de achterbank, trok hem buiten de auto aan, sloot af en stak het plein over. Het Hart van Brabant zat nog half vol mensen. Hij vond een leeg tafeltje aan het raam, deed de jas uit, maar niet de sjaal af, en liet zich een glas bier brengen.

Langzaam werd het leger. Ten slotte verdwenen ook de twee jonge mensen die alleen oog voor elkaar hadden en intiem hadden zitten fluisteren. Er was alleen nog de barman, die van achter zijn toog naar Jos toeliep en zei dat het bijna één uur was: sluitingstijd.

'Ik ga,' zei Jos. 'De rekening?'

Hij betaalde en liep naar de westkant van de kathedraal. Er was verder niemand op straat. Of toch? Bewoog er iets, in de schaduw van de iepen? Jos hield in en keek omstandig om zich heen. Nee, niets. Het licht in Het Hart van Brabant ging uit.

Hij sloeg de hoek om naar de zuidzijde van de kathedraal, waar een vrij laag gietijzeren hek was met scherpe pinnen. Erachter lag een fietsenstalling. Een beweegbaar deel van het hek was niet op slot. Jos deed het open en liep naar de kathedraal.

Tegen de Sint-Jan geleund stond een wit bouwseltje voor de fietsenbewaarder. Naast dat ontsierende loketje zat in de muur van de kathedraal een houten deur, bescheiden voor een zo imposant godshuis, niet direct een ingang voor kardinalen en bisschoppen, maar niet lelijk. In die deur zaten twee sleutelgaten. Jos Lorentz keek opnieuw om zich heen, ontwaarde niets dan stilte in het zeer vage lichtschijnsel van een stad bij nacht. Hij haalde een sleutelbos tevoorschijn, stak een sleutel in het bovenste slot en draaide het moeiteloos open. Ook een tweede sleutel paste, en enkele seconden later stond de pater in de gewijde ruimte. Hij duwde de deur bijna helemaal dicht. Daarna haalde hij een zaklamp tevoorschijn zodat hij kon zien waar hij liep. Veel meer maakte het schijnsel niet mogelijk. Weer luisterde hij scherp. Was het verbeelding of hoorde hij wel degelijk iets? Was dat misschien gezoem van een apparaat, een verwarmingsketel, of iets wat met ventilatie te maken had? Onwillekeurig deed hij een paar stappen terug. Niets. En toch...

Voor de zekerheid ging hij weer naar buiten. Daar stond hij even te aarzelen, trok toen de deur zorgvuldig achter zich dicht maar deed hem niet op slot, en liep vervolgens resoluut naar zijn auto. Weer zat hij een minuut of tien in stilte en in het duister achter het stuur. Hiervandaan had hij goed zicht op de deur. Er gebeurde niets. Een stad in de nacht.

‘Lafaard,’ zei hij tegen zichzelf. Terug naar de kathedraal. Naar binnen. Rechts zag hij een vrij kleine nis met een Mariabeeld en aan de muur een tot Maria gericht geschreven gebed. Hij sloeg een kruis en liep door. Na wat een eindeloze tocht leek door de immense ruimte, bereikte hij het midden van de kathedraal, waar op een verhoging het altaar stond dat waarschijnlijk op hoogtijdagen werd gebruikt, vooral met kerstmis, als er een paar duizend mensen in de kerk kwamen. Met zijn zaklamp bescheen hij het altaar. Hij stapte op de verhoging.

Vroeg in de ochtend deed de koster van de Sint-Jan de gruwelijke ontdekking.

Je zou de aanleiding voor de joodse oorlog – een demonstratie – onbetekend kunnen noemen, maar de gevolgen waren groot, vele malen groter dan iemand toen had kunnen vermoeden. Ze overstegen niet alleen de jaren, maar ook de eeuwen en zelfs twee millennia.

In het noorden van Judea bevond zich aanvankelijk een onbeduidende vesting. Koning Herodes de Grote had die een aantal jaren voor de westerse jaartelling laten verbouwen tot de indrukwekkende stad Caesarea om de toenmalige Romeinse heerser, keizer Augustus, te eren. Toen Herodes de Grote stierf, vier jaar na het begin van de jaartelling, waren de Romeinen nog altijd de baas in Judea en Galilea. Ook alle opvolgers – zonen en kleinzonen van deze eerste Herodes – moesten zich voegen naar de overheerser. Generaties lang waren relletjes en opstand van de bevolking tegen de onderdrukker aan de orde van de dag.

In Caesarea woonden voornamelijk Grieken. In het jaar 66 bezat een Griek er een aanzienlijk stuk land. Pal daarnaast, er bijna door ingesloten, stond een synagoge. De joden hadden al vaak geprobeerd het land rond de synagoge te kopen en ze hadden een prijs geboden die vele malen hoger was dan de waarde van het terrein. De Griekse eigenaar was niet op hun bod ingegaan en liet, om de joden te provoceren, overal op zijn land zelfs opstallen bouwen, zodat er nog maar een smalle doorgang overbleef om bij de synagoge te komen. Een paar heetgebakerde joodse jongens probeerden met geweld de bouw te verhinderen. De rel liep zo hoog op dat de Romeinse procurator erbij werd gehaald.

De procurator was de hoogste Romeinse leider van het bezette land. Hij regeerde vanuit Caesarea en zijn naam was Gessius Florus. De joden boden deze Gessius Florus acht zilveren talenten als hij zijn medewerking zou verlenen om de bouw te stoppen. Gessius Florus nam het geld weliswaar aan, maar vertrok direct daarna uit Caesarea naar Sebaste, waar hij een andere kwestie had af te handelen. Hij liet de joden eenvoudig in de steek.

De volgende dag was sabbat. De joden gingen naar de synagoge voor het ochtendgebed. Een man uit Caesarea had bij de ingang van het godshuis een omgekeerde pot gezet waarop hij vogels offerde. Een grove belediging,

vonden de joden. Er stond een groepje Griekse Caesareërs bij, en een paar joodse heethoofden gingen er meteen strijdlustig op af, sjabbat of geen sjabbat. De Caesareërs vochten terug. Uiteindelijk moest het leger eraan te pas komen om de rust te herstellen. De verstandigste joden namen de heilige en zeer waardevolle thorarollen mee en trokken zich terug in Nabata, een kilometer of tien van Caesarea. Wat te doen? Ze wilden graag hun synagoge terug. Een paar van hun leiders zochten procurator Florus op in Sebaste en smeekten hem om te helpen, ze hadden hem immers betaald voor zijn protectie. Maar Florus beschuldigde hen van diefstal van de wetsrollen uit Caesarea en hij liet de mannen arresteren. Toen men in Jeruzalem het nieuws van de arrestatie en van de zogenaamde diefstal van de wetsrollen hoorde, veroorzaakte dat grote onrust. Jeruzalem, de mooiste stad van de wereld, de heilige stad waar de joden hun tempel hadden die vriend en vijand al van kilometers afstand zag liggen, hoog op de berg Moria, stralend wit, met gouden ornamenten om vogels die het dak zouden kunnen bevullen af te schrikken door de overrompelende glans. Het was de tempel die koning Herodes de Grote had laten herbouwen nadat de tempel van koning Salomo eeuwen daarvoor was verwoest door de Babyloniërs.

Gessius Florus had het niet op Jeruzalem. Hij wantrouwde de joden met hun serieuze religie. In het algemeen hadden Romeinen er geen problemen mee de goden van overwonnen volkeren in te lijven in hun eigen grote godenfamilie, maar die god van de joden was een ander geval. Die liet zich niet zo makkelijk inlijven en de joden weigerden de Romeinse goden te accepteren.

De procurator had zijn woning niet voor niets in Caesarea, waar weinig joden woonden en de Griekse bewoners de dienst uitmaakten. Na de kwestie met de acht zilveren talenten bleef hij provoceren. Hij liet ook nog eens zeventien talenten uit de tempelschat van Jeruzalem halen. Het volk was verbijsterd. Dit was ongehoord. Een menigte stormde naar de tempel en schreeuwde het uit. Gessius Florus reageerde direct. Hij trok met een leger naar Jeruzalem. De mensen schrokken. Was hij uit op oorlog? Enkele hooggeplaatsten vroegen vergiffenis voor het oproer en smeekten de procurator te begrijpen dat het volk slechts vrede wilde. Maar het leger van Gessius Florus bestormde de agora, de grote markt in Jeruzalem, viel huizen binnen en Florus liet zesendertighonderd mensen, mannen, vrouwen en kinderen geselen en daarna kruisigen, onder wie de jonge bruidegom Jona. Hij

deed zelfs wat niemand vóór hem ooit had gedurfd: hij liet ook leden van de ridderstand, joods van geboorte maar met een Romeinse status, geselen en aan het kruis nagelen.

De koster van de Sint-Jan verslikte zich in zijn eigen kreet. Zijn maag kwam in opstand tegen het gruwelijke tafereel. Over het altaar in het midden van de kathedraal lag het lichaam van een man, gekleed in een regenjas, van wie het achterhoofd vrijwel in tweeën was gespleten. De koster keerde zich om en liep, even bleek als het lijk, naar de nis aan de zuidkant waar dagelijks tientallen mensen Maria smeekten hun voorbede te zijn bij de Allerhoogste. Met bevende hand stak hij een waxinelichtje aan, het eerste van die dag. Hij zonk neer op een stoel met zijn gezicht naar het Mariabeeld. 'Heilige Maria,' prevelde hij. 'Heilige maagd.' Langzaam kwam hij bij zinnen. Hij wreef over zijn oude knieën, hees zichzelf overeind en slofte weg om de bisschop te gaan inlichten.